

Augiášov chlieb reálneho socializmu

(Úryvok zo štúdie)

Rozkrádanie socialistického majetku, okrádanie spoluobčanov, korupcia, úplatkárstvo, jednoducho zlodejina na tisíc a jeden spôsob, sa v tejto republike rozrástli do nebývalých rozmerov. Až do takých, že sa tým v poslednej dobe musí často a intenzívne zaoberať strana a vláda od najvyššej úrovne až po tú najnižšiu, že sa o tom národu čítajú otvorené listy a uznesenia na verejných stranických schôdzach a že sa kdesi hore vypracoval akýsi súbor opatrení na — citujem z novín — «predchádzanie neoprávnenému obohacovaniu a na zabezpečenie účinnejšieho postihu za získanie majetku a majetkového prospechu z nepoctivých zdrojov».

Napísal som «akýsi súbor opatrení»: nie preto, aby som ho ironizoval, ale jednoducho preto, že bežný občan, ktorý nie je práve nomenklatúrnym kádom, sa o takýchto záležitostiach obvykle z verejne prístupných zdrojov toho veľa nedozvie. Predkládajú sa mu iba náznaky, že sa v danej veci niečo veľmi významné robí. Spomenutý «súbor opatrení» zverejnený nebol: Otvorený list predsedníctva ÚV KSC o zlodejstvách všetkých druhov a na všetkých úrovniach (či čo to bolo) sa zverejnil len tak napoly: prečítali nám ho sice (či len niečo z neho?) na akejsi verejnej schôdzi, ale keď som si chcel jeho text podrobnejšie preštudovať, za svet som sa ho nemohol nikde dopátrať. O tom, že sa predseda len dá pod rukou zohnať, som sa dozvedel od jedného kolegu na pracovisku, ktorý mi veľmi tajnostkársky zašepkal, že sa mu podarilo vypožičať si ho od kohosi na pol dňa; žiaľ, ja som také šťastie nemal.

Takéto polovičaté utajovanie celej záležitosti, zadržovanie autentických informácií o jej podstate, rozsahu a dosahu mi v tejto súvislosti dost podstatne vadí. Vedie ma totiž k pochybnostiam o úprimnosti a dôslednosti celej tejto kampane za mravnú obrodu národa vôbec a jeho reprezentácie zvlášť. Takto to totiž vyzerá tak, akoby tento zúfalý apel na svedomie národa (sprevádzaný, pravdaže, strašiakom kriminálu) bol zároveň podstatne limitovaný vážnymi obavami, aby to ten národ nevzal tak úplne doslova a hlavne, aby to nevzal do vlastných rúk. Preto ty, národ, len poctivo pracuj, boj sa svojho boha a nášho väzenia a vedz, že vec je v dobrých rukách a na dobrej ceste: máme svoj súbor opatrení a my si už sami zväzíme a rozhodneme, koho nim treba prichlopnúť; keď príjde tvoj čas, dáme ti opäť vedieť, čo sme vo veci podnikli a dosiahli. Tie obavy môžu vyplývať len z podozrenia, že národ by to vo vlastnej réžii mohol viesť aj neželateľným smerom, prekračujúcim rámec celého «súboru opatrení».

Moje pochybnosti však vyplývajú aj z ďalších veľmi podstatných skutočností.

Prežitky minulosti

Predovšetkým mi tu chýba solidná analýza príčin tohto tristného stavu našej dnešnej reálnosocialistickej spoločnosti, spôsobov a ciest, ktorými sa do tohto stavu dostala, objektívnych podnetov a subjektívnych motivov, ktoré nášho dnešného reálnosocialistického človeka vedú k jeho udržiavaniu a prehlbovaniu.

V prístupných dokumentoch, v oficiálnej propagande sa do omrzenia uvádzajú ako jediná základná príčina našich zlodejstiev prežitky minulosti, buržoázne či malomeštiacke prežitky. Z tohto zdôvodnenia vychádza aj doteraz prvá väčšia teoretickoprávne ladená štúdia «O otázkach majetkového prospechu z nepoctivých zdrojov», ktorá vyšla na dve pokračovania v bratislavskej Pravde (z 24. a 25. mája 1983) pod hlavným názvom «Dodržiavať zásady socialistickej zákonnosti a disciplíny». Jej autorom je sám podpredseda vlády ČSSR Karol Laco, ktorý kedysi pôsobil ako profesor štátneho práva na bratislavskej právnickej fakulte UK: tedy autor nad iných povolaný. Ani on si však netrúfa analyzovať skutočné príčiny a uspokojuje sa veľmi skúpy a hmlistým konštatovaním: «*Sú to poväčšine návyky a prežitky minulosti, buržoáznej spoločno-ekonomickej formácie, jej morálky a kritérií spôsobov získavania prostriedkov, peňazi, majetku...*».

«Prežitky minulosti» sú dnes u nás už naprosto neúčinným, pretože otrepaným a zdiskreditovaným magickým zaklinadlom. Keď už odhliadneme od toho, že je to argument naprosto nesprávny, protirečiaci skutočnosti, vedecky ničím nepodložený a nedokázateľný (marxistom pripomínam, že aj odporujúci základným marxistickým východiskám), zostáva navyše fakt, že týmto argumentom nikdy nič nevysvetlíme, len zatemníme. Ak o niečom tvrdíme, že je to prežitok minulosti, hovoríme tým, že v minulosti to sice malo svoje opodstatnenie, dnes ho však už nemá. Prečo sa to teda vyskytuje ešte aj dnes? Prečo niečo vymizne a iné prežíva? Ak môže niečo jestvovať bez existenčného dôvodu, oprávnenia? «Prežitok minulosti» tedy sám potrebuje vysvetlenie, zdôvodnenie. A to dokonca zdôvodnenie dvojnásobné, pretože na rozdiel od vysvetlenia skutočnosti, ktorá do dneška patrí, sa tu musí vysvetliť *skutočnosť, ktorá sem nepatrí a predsa tu je*. Viem pochopiť počítačovú grafiku a kinetické umenie v ére vedeckotechnickej revolúcie, ale ako mám pochopiť súčasnú existenciu náboženstva a romantickej lásky, ak túto existenciu predom spochybním označením za «prežitok minulosti»?

Školometský marxista mi ponúkne tézu o zaoškolovaní vedomia za bytím. Jej pohodlná aplikácia

« vysvetlí » každý « prežitok minulosti » ako takéto zaostávanie. Nuž ale to je vysvetlenie v začarovanom kruhu, z ktorého sa jeho pomocou ešte stále nijako nedostávam von: prečo mojej malej dcére zaostalo ako « prežitok minulosti » práve utieranie nosa do rukávu, keď má dosť vreckoviek, a nezostalo jej cikanie do plienok, ktorých má tiež dosť? Prečo riaditeľovi Hutných stavieb z Košíc zostalo ako podobný « prežitok minulosti » práve stávanie súkromnej chaty za štátne prostriedky, keď v minulosti to riaditelia hutných a iných stavieb nezvykli robiť; prečo veriacemu zostalo ako « prežitok minulosti » práve jeho náboženstvo, keď mu od narodenia poskytujeme ateistické školenie a dávame mu naše stopercentné záruky na šťastnú budúcnosť? A prečo nám, na druhej strane, nezostali ako podobné « prežitky minulosti », povedzme, vyhánanie zlých duchov z tela či púšťanie žilou? Pretože raz je takýto « prežitok minulosti » funkčný, uspokojuje nejakú ľudskú potrebu, slúži nejakému účelu a inokedy nie, bol nahradený inou funkčnejšou, účelnejšou činnosťou. Prečo raz vedomie zaostáva za bytím a inokedy nie? Pretože raz to má zmysel, bol by to « funkčný prežitok minulosti ». Nuž ale « funkčný prežitok minulosti » je contradictio in adiecto, teda blbosť, pretože každý takýto « prežitok » je už zo svojej definície nepatričný, nenáležitý, teda nefunkčný. Keď sa však stane nefunkčným, odumiera, nič ho už nedrží pri živote. Je to teda sám o sebe pojem zmätočný, prázdne zaklínadlo, pseudovysvetlenie príčin existencie nejakého nežiaduceho javu. Reálnosocialistickí ideológovia a propagandisti ho používajú na označenie javov, ktoré sa im nehodia do krámu, ktoré im vstupujú kamsi, kde podľa ich predstáv nemali byť a s jestvovaním ktorých si teda nevedia poradiť.

Tolko k samotnej podstate našou ideológiou a propagandou tak obľúbených « prežitkov minulosti ». Odvolávať sa však na ne je okrem toho nesprávne aj vecne, predmetne. Tvárim sa totiž pri tom, akoby sa k nám naše súčasné zlodejstvá vo svojej podstate a v celom svojom rozsahu jednoducho prepašovali odniekiaľ z minulých dôb či z nášho kapitalistického obkľúčenia, ako by to bol nejaký cudzorodý infiltrát vyšľachtený niekde inde a prenesený na našu panenskú pôdu. Žiadna spoločnosť minulosti, žiaden z našich kapitalistických susedov však nepozná tie špecifické formy rozkrádania štátneho a družstevného majetku v socialistickom vlastníctve, ktoré jestvujú a kultivujú sa práve unás: analogické formy nájdeme jedine u našich socialistických priateľov; podobne nikde inde nenájdeme naše špecifické formy okradania občanov prostredníctvom nedostatkových tovarov, fuškárov, absolútneho monopolu, rozdielov v cenách jedných a tých istých obchodných artiklov (Tuzex a ostatná obchodná sieť a tzv. diplomatické predajne); ukážte mi, kde inde na svete ešte môžeme nájsť ten druh korupcie, úplatkárstva, neoprávnených preferencií, ktorý je príznačný práve pre nás?

Kde inde na svete sa ešte zháňa podpultový tovar pomocou « pozornosti » vedúcim a prodáváčkam, kde inde na svete sa ešte zadovážujú miesta v jasliach a škôlkach za obálku z ruky do ruky, kde inde na svete máte možnosť takéhoto výberu:

alebo čakať na zavedenie telefónnej prípojky uvedomele päť rokov, alebo si ju dať neuviedomele zaviesť na počkanie za stanovenú taxu « správne-mu človeku »? Kde ešte inde na svete by človeku vôbec mohlo napadnúť, aby sa pokúšal dostať svoje dieťa na strednú či vysokú školu pomocou úplatku? Skúste čokoľvek z uvedeného podniknúť vo Švajčiarsku alebo na Novom Zélande a budú vás tam považovať za cvoka. Nie, toto všetko a mnoho ďalšieho sú špecificky naše, domáce spôsoby zlodejstiev, ktoré nielen že neprišli ako infiltráty z minulosti či zvonku, ale ani ich nikam inam nemôžeme prenášať a uplatňovať, čo by sme ako chceli.

Netvrdím, že kradnutie a okradanie, korupcia a úplatkárstvo jestvujú iba dnes u nás a že tu teda neboli v minulosti a nie sú aj inde. Tvrdím iba toľko, že základné formy a spôsoby našich súčasných zlodejstiev majú takú príznačnú pečať našich dnešných reálnosocialistických pomerov, že sú nezameniteľné so zlodejstvami minulosti či s americkým gangsterizmom.

Áno, kradlo sa u nás aj v minulosti a dokonca sme sa k tomu hrdo hlásili a ešte stále hlásime: veď ľudový zlodej a zbojník Jánošík sa stal našim národným hrdinom a symbolom, jeho legenda v národe žije. Lenže Jánošík podľa nej « bohatým bral a chudobným dával »! Naša dnešná ideológia a propaganda však už dávno bráni tomu, aby sa táto tradícia naďalej považovala za pokrokovú, aby sa naďalej rozvíjala a uplatňovala: súčasný Jánošík by sa asi u nás nedočkal o nič viac pochopenia zo strany predstaviteľov moci než sa dočkal voľakedy. Zrejme sa však nemá na myslí ani jánošíkovská legenda ako svoje ten — « prežitok minulosti », ktorý by dnes u nás nejak zvlášť šarapatil: u nás nekradnú chudobní, ale predovšetkým bohatí, čím bohatší, tým viac; nakradnuté nerozdávajú chudobným, ale hrabú čisto pre seba.

To je teda naprosto nový fenomén. Pre našu feudálnu i kapitalistickú minulosť bolo príznačné kradnutie z núdze, ako záležitosť spoločenskej spodiny, lumpenproletariátu, a potom prichádzalo na rad zlodejstvo parazitujúce na spoločnosti, na jej slabinách (korupčné aféry, podvodníci, gangsterizmus). Poväčšine to boli ľudia a skupiny mimo jestvujúcich a fungujúcich spoločenských štruktúr, vydedenci: za feudalizmu žili v horách a zbíjali, za kapitalizmu na periférii miest, alebo potajme prenikali do štruktúr a maskovali sa v nich. Domnievam sa však, že len nepatrné percento tu bolo takých, ktorí priamo fungovali v oficiálnych štruktúrach a zneužívali svoje postavenie v nich pre priame zlodejstvá — « nezákonné obohacovanie », « nedovoľené podnikanie », veľkorysý podvodníctvo, korupčníctvo a pod.

Pomery v našej dnešnej situácii sú však zrejme naprosto obrátené: lumpenproletariát, vreckoví zlodej, kasári, vykrádačské bandy, podvodníci a podobne sú síce aj u nás rovnako vážnym sociálnym problémom ako kdekoľvek inde na svete, ale ani zďaleka nám nerobia také veľké starosti ako zlodejina všetkého druhu, pestovaná práve v oficiálnych štruktúrach, prostredníctvom týchto štruktúr a z titulu fungovania v nich.

O tom predsa svedčí aj zamerenie pozornosti stranických a štátnych orgánov v boji, ktorý tu

vyhlásili fenoménu « nezákonného obohacovania ». Problémom pre nich nie je už predovšetkým zlodej, ktorý preskočí plot závodu a ukradne vodovodnú trúbku, ale množina zlodejov pôsobiacich priamo v závode, na miestach robotníkov, majstrov, technikov, vedúcich pracovníkov, ktorí ten závod rozkrádajú zvnútra, odborne, dôkladne poznajúc a dôsledne využívajúc všetky jeho možnosti: od drobných fuškárov, ktorí používajú materiál, stroje a zariadenia závodu pre seba, cez skladníkov, nákupcov a odbytárov, ktorí trhnú na tom, čo im prejde cez ruky, až po obchodného námestníka a samotného riaditeľa, ktorí šikovne manipulujú s fondami, so závodnou rekreačnou chatou, zneužívajú služobné cesty do zahraničia tak, aby sa im súkrome vždy rentovali aj s úrokmi.

Tento fenomén sa tu v takejto podobe nikdy nevyskytol a ani nemohol vyskytnúť. Za prvej republiky robotníci predsa nerozkrádali podniky svojich zamestnávateľov: jednak by im to títo zamestnávatelia neboli dovolili a jednak tu ešte vtedy jestvovalo čosi — dnes už len také pofidérne — ako je « robotnícka česť » či « hrdosť ». Môj otec bol len obyčajný robotník, bol navyše komunista, ale nikdy v živote ho nenapadlo, že by mohol či mal okrádať svojho kapitalistického zamestnávateľa, pána staviteľa Svobodu. Nemohol si teda tieto zvyky preniesť ako nejaké « prežitky minulosti » ani do výstavby socializmu. A čo viem, starí robotníci, ktorí prešli školou kapitalizmu, sa ani nikdy poriadne kradnúť nenaučili, tým by to bolo prišlo dosť ťažko. V našich podnikoch, závodoch, fabrikách predsa kradne predovšetkým nová generácia, generácia už socialistická, teda generácia ľudí, ktorí sa narodili za vojny či po nej a ktorí do života vstupovali už v období, kedy sme mali vybudované « základy socializmu ». Kde sa u nich teda vzali tie prekliatie « prežitky minulosti »?

Avšak o mnoho otrasnejšie je to s vedúcimi, teda prevažne s tzv. nomenklatúrnymi kádrami: kádrami, ktoré prešli najprisnejšími politicko-ideologickými provierkami, školeniami, ktoré sú komunisticky kované dlhodobým členstvom v strane. Kde sa už len tie u nás naučili kradnúť, a to práve takým bezostyšným spôsobom? Vo výrobnej sfére, kde som mal v dôsledku starostlivosti strany a vlády možnosť nedávno stráviť štyri roky ako obyčajný, nekvalifikovaný robotník, som zažil ich priam príkladné zlodejstvá, pretože tam tieto kádre nemajú skoro žiadne zábrany. Zažil som riaditeľa, ktorému sme chystali a prevážali materiál na jeho chatu naprosto verejne, každý o tom vedel. Zažil som obchodného námestníka (a zároveň predsedu stránickej organizácie) skoro denno-denne opitého z úplatkov a naturálií, ktoré mu nákupcovia z rôznych podnikov nosili bez škrupúl, vo veľkých vreciach a pred zrakmi celého osadenstva. Každý môj spolurobotník mi ličil kvantá takýchto prípadov ako naprostú samozrejmosť: nikto sa už nad tým nerozčuľoval, ani nečudoval. Keď ma zavreli, strávil som v cele pár dní s istým západonemeckým podnikateľom, ktorý nad nami lomil rukami: Čo ste to vy, Čechoslováci, za národ? Keď som chcel v Brne vystavovať svoje stavebné stroje — rozprával mi — dostal som výstavnú plochu jedine za úplatok na riaditeľstve veľtrhu. Oči som však začal otvárať až vtedy, keď na veľtrhu začali chodiť

za mnou vaši riaditelia a každý s veľkou taškou, ktorú mi podstrkovali dovtedy, kým som im do nej nevopchal nejakého toho Johnny Walkera. Denno-denne som musel nakupovať za voz pijatiky pre vašich riaditeľov. Keď by sa v mojej firme takto správal vrátnik, letel by na hodinu, aby mi nekazil reputáciu. Akých to máte riaditeľov, čo nie sú bez úplatku ochotní ani len začať rokovať o obchode? Na túto otázku som odpovedať nevedel, ale viem iste, že sa to nenaučili u kapitalistov, ani to k nim neprišlo ako prežitok minulosti. Vypestovalo sa to u nich tu doma, ako poznávacie znamenie našich reálnosocialistických riaditeľov a iných vedúcich činiteľov. Aj preto je apel strany a vlády práve týmto smerom taký pohoršený a dôrazný.

Otázkou prežitkov minulosti je teda v tomto ohľade naprosto zbytočné sa naďalej zaoberať a ďalej ju rozvádzať: s tými môže osveta a propaganda obstáť nanajvyš tak u sňatkových podvodníkov a vreckárov — a ani tým si u nás nie som tak celkom istý.

Robí príležitosť zlodēja či nie?

Ak sa teda nepokúsime zahrať celý problém do autu zaklínadlom prežitkov minulosti, ak toto zaklínadlo odmietneme použiť, vzniká otázka pociťového a do dôsledkov idúceho hľadania príčin. Tu však naša propaganda zvykne spúšťať ďalší blokovací mechanizmus: je ním takzvaný socialistický človek. On, socialistický človek, nekradne a nemamonári, ergo kto kradne a mamonári nie je socialistický človek, ergo nepatrí do socializmu, ergo je mastodontom jeho dnešnej reality. Zbijanie a podvádzanie nepatrí medzi charakteristiky socialistického človeka, preto sú zbojníci a podvodníci u nás — teda medzi socialistickými ľuďmi — nepatriční, nenáležití: a to platí bez ohľadu na to, koho je momentálne viac, pretože tu ide o kvalitatívnu realitu (budúcnosť má to, čo rastie a vyvíja sa, aj keď je to dnes ešte len v zárodkoch!).

Z takýchto úvah bije do očí onen klasický, ešte panenský, pretože marxizmom a socialistickou realitou nepoškrvrnený utopizmus, ktorému sa tak kruto vysmiali už naši blahoslavení klasici.

Kde len naša propaganda nabrala onoho svätého socialistického človeka? Práve naňho sa v uvedenej stati odvoláva podpredseda vlády a profesor Karol Laco, keď píše: « *Príležitosť síce môže robiť zlodēja, ale zo socialistického človeka v plnom zmysle ani príležitosť, a to ani najľákavejšia a najpriaznivejšia, jednoznačná, zlodēja neurobí a nemôže urobiť.* »

To je už priamo mysticismus absolútne dokonalej bytosti, ktorý prekonáva predstavy aj toho najbigotnejšieho náboženského fanatizmu. To takí katolíci majú síce svoj ideál dobrého veriaceho, zbožného človeka, ale vedia, že príležitosť zlodēja robí: preto počítajú s jeho možným zhršením a poskytujú mu zadné dvierka cez svedč, úprimnú ľútosť a pokanie. Každý reálnosocialistický prokurátor, kriminalista, policajt je v tomto ohľade neporovnateľne realistickejší ako reálnosocialistická ideológia a propaganda mýtu socialistického človeka: dokonca aj onen pracovník ministerstva vnútra z Dumbadzeho « Zákona večnosti » (ktorý práve

pred nepretržite vypredaným a búrlivo aplaudujúcim hľadiskom hrajú na bratislavskej Novej scéne) vychádza ako zo samozrejmosti z predpokladu, že príležitosť zlodēja robí a tak dlho podstrkuje istému socialistickému novinárovi úplatok, kým ho nechytí na svoju udičku.

Aký by musel byť ten socialistický človek, z ktorého by ani tá najdrásavejšia, ani tá najlákavejšia, ani tá neustále predkladaná, ani tá núdzovým stavom vynútená príležitosť neurobila zlodēja?

Bol by to ten spravodlivý, ktorý rozhorčene odmietne zaplatiť neoprávnené požadovanú taxu navyše za prepravu mŕtvolu svojho otca pred víkendom a počká, kým príde na rad v nasledujúcom pracovnom týždni zamestancov Pohrebnej služby? (Hrdina tohto príbehu, vyličeného v novinách, žiaľ zaplatil). Bol by to ten vedúci pracovník, ktorý odmietne prijať zahraničnú rekreáciu od svojho ZV ROH, pretože sú v podniku ľudia, ktorí ju skôr potrebujú a viac si ju zaslúžia? Bol by to ten stranícky funkcionár, ktorý odmietne nakupovať vo zvláštnych, ostatnej verejnosti neprístupných obchodoch, pretože považuje za nemorálne, aby pri svojich vysokých príjmoch dostával navyše luxusný a nedostatkový tovar za zlomok jeho maloobchodnej ceny? Bol by to ten otec, ktorý sa nepokúsi ani pomocou úplatku dostať svoje dieťa na strednú či vysokú školu — napriek tomu, že dieťa veľmi chce študovať, že je presvedčený o jeho schopnostiach a že vie, že legálnym spôsobom má len nepatrnú šancu sa tam dostať? Ukážte mi desať takých spravodlivých a neztratím tento systém; ukážte mi aspoň jedného, vystavte ho, aby sa všetci mohli naňho pozrieť a vziať si z neho príklad! Niet ho. Ale podobných modelových situácií vám každý z našich reálnosocialistických spoluobčanov vymenuje milión, pretože sa s nimi každodenne a nepretržite stretáva. Z nich vznikli porekadlá, špecificky šité na naše pomery: «Kto nekradne, okráda svoju rodinu!», «Kto nedá, nemá!» a pod.

Ano, možno tvrdiť, že dokonalý socialistický človek nekradne, práve tak ako nekradne dokonalý katolík, mohamedán, dokonalý vegetarián, aristokrat, obchodník, abstinent, odborár alebo športovec. Tvrdenie, že z dokonalého socialistického človeka nijaká príležitosť zlodēja neurobí, je teda prázdny slogan, logicky bezobsažná výpoveď, pretože za jej subjekt môžeme dosadiť čokoľvek «dokonalé». Navyše, marxistom treba opäť pripomenúť, že je to tvrdenie hlboko protimarxistické. Veď práve na rozdiel od utopických socialistov marxisti nevsadili na dokonalých ľudí, s ktorými šli predovšetkým meniť pomery... Za prvoradé teda považovali nie morálne vlastnosti, ale materiálne podmienky, nešlo im o zmenu človeka na ideálnu ľudskú bytosť, ale o zmenu pomerov, v ktorých tento človek žije a ktoré ho formujú. Platnosť tejto zásady marxizmus nikdy a nikde neohraničil len pre našu predsosialistickú minulosť, ale stanovil ju ako zákonitosť dejín, ktorá sa vzťahuje rovnako aj na socializmus.

Máme teda a môžeme mať len takého «socialistického človeka», aké sú dnešné reálnosocialistické pomery, akým mu dovoľujú byť a pokiaľ mu tieto pomery poskytujú na to príležitosť, robia z neho aj zlodēja: veď práve «príležitosť» je jed-

ným z najvýznamnejších znakov pomerov! Pravda, vieme, že tieto pomery si pritom vytvára sám človek svojou činnosťou, svojim pôsobením na svet a na iných ľudí, ale marxistické chápanie priority v tomto vzťahu je tu predsa jednoznačné: môžeš vyskakovať iba tak vysoko, pokiaľ ti to dovoľí strop tvojich pomerov, a ak by si chcel skákať vyššie, musíš najprv zvýšiť samotný strop — lebo inak si oň rozbiješ hlavu!

Ako je to však s oným Jagom socialistického človeka, s jeho negatívom, ktorý tu propri ňom jestvuje, a na čom parazituje? Naša reálnosocialistická propaganda vychádza tvrdošíjne a nepretržite z predpokladu, že za všetky naše stále narastajúce trable vo sfére «nepoctivého obohacovania» môžu predovšetkým «zli» jednotlivci, «špatní» ľudia, teda zloději, podvodníci, korupčníci, flákači, tí, čo úplatky berú a tí, čo ich dávajú. Ak je to tak, pravdaže, treba sa pri náprave tohto krízového stavu zamerať predovšetkým na ľudí.

V súlade s týmto celkovým trendom tvrdí v danom kontexte aj profesor Laco, že «*medzi prvoradé činitele patrí morálna a politická úroveň človeka, jeho všestranná ľudská kvalita*». Žiaľ, treba si priznať, «*nie každý občan nášho štátu dosiahol morálnu a politickú úroveň, charakterové vlastnosti, morálne a právne vedomie, zodpovedajúce stupňu rozvoja našej socialistickej spoločnosti*». Keby toto všetko mal, nezbiľal by: preto mu to treba vnútiť, infiltrovať ho, preto ho treba predovšetkým priviesť k uvedomenosti. Teda «*z hľadiska prevencie, z hľadiska utvorenia atmosféry, ktorá by účinkovala proti negatívnym javom vrátane všetkých konaní za účelom získavania neoprávnených výhod a majetku z nepoctivých zdrojov, má prvoradý význam výchovné pôsobenie*».

Koncepcia je teda jasná: netreba meniť pomery, lebo tie sú v podstate dobré; stačí len do týchto pomerov dosadiť správnych ľudí, teda premeniť ich zo Šavla na Pavla, prevychovať ich podľa obrazu svojho.

Podľa tejto koncepcie sa už celé desaťročia u nás úporne, úpenlivo, pomocou všetkých výchovnovzdelávacích foriem a propagandistického nátlaku vychováva — stále s rovnako bezútešným efektom — socialistický človek: taký, z ktorého by ani tá najlákavejšia príležitosť neurobila zlodēja. Ak sa to nedarí, na vine je nedostatočná, nie dost presvedčivá, málo úderná propaganda a výchova — treba teda zvýšiť jej pôsobnosť a účinnosť. Takýto záver nájdeme vždy znovu v každom novom uznesení z posledného zasadania toho či onoho stranického orgánu. Cesta k náprave vedie cez výchovu, znovuvýchovu, prevýchovu, superprevýchovu, metasuperprevýchovu.

Netreba vari ani zdôrazňovať, že tento dojemne prostý recept na nápravu vecí zlých je taký starý ako ľudstvo samo a že predstavuje ten najčistejší utopizmus starozákonného razenia. Marxizmus prišiel voľakedy s novinkou, že ak tu chceme naozaj čosi napraviť, musíme začať so zmenou pomerov. Na túto elementárnu poučku však reálnosocialistická propaganda už dávno zabudla. Navyše, každej zmenky o možnej, či nebudaj nutnej zmeny pomerov sa bojí ako čert kríža.

A tak aj profesor Laco v tomto duchu považuje nápravu pomerov len za druhoradú, málo efektnú

možnosť. Tým sa podľa neho v zásade ešte nič nerieši, lebo napríklad: «*Nedostatok služieb na niektorých úsekoch istože vytvára pre fuškárov rozmanitého druhu využiteľné a zneužiteľné možnosti... Sám dostatok služieb by však ešte nemusel znamenať odstránenie prípadov fuškárskej 'konkurencie' napr. pomocou 'vypožičaného' materiálu a pod. Dostatok tovaru ešte nevylučuje možnosť 'modernizovaných' spôsobov nestatočného nadobúdania majetku poškodzovaním spotrebiteľov. Dostatok lekárov, zdravotníckych zariadení a pod. tiež ešte sám o sebe nevylučuje nemorálne alebo nezákonné obohacovanie sa.*»

Zaiste, zaiste: nedokonalí, nepoctiví ľudia budú kradnúť v každých, aj tých sebalepších pomeroch, zatiaľ čo dokonalého socialistického človeka nevedú na scestie ani tie najhoršie, najbordelárskejšie pomery.

Lenže prvá časť tohto predpokladu je jednoducho nepravdivá, alebo aspoň veľmi podstatne oslabená (lebo, napríklad, dostatok kvalitných služieb likviduje práve podstatu fuškárstva!), zatiaľ čo jeho druhá časť má jeden veľmi podstatný háčik: kde toho perfektného socialistického človeka zviať a nekradnúť?

L'udia a pomery

Dnešný reálny socializmus rozkrádajú u nás v podstate tí istí ľudia, ktorí v období «československého zázraku 1968» s nadšením a bez nátlaku odovzdávali výťažok svojich smien navyše na Fond republiky a svoje šperky na jej Zlatý fond. Tito ľudia sa zmenili k horšiemu len preto, že sa u nás zopsuli pomery. Ak ich teda chceme opäť zmeniť k lepšiemu, musíme zasa najprv začať so zmenou pomerov.

A práve v tomto zmysle si na rozdiel od profesora Lacu myslím, že aj naozaj účinná náprava v takej otázke fušiek, podpultového predaja, šmeliny, špekulácií, nezačína bojom proti fuškárom, predávačom, šmelinárom a špekulantom, ale bojom za systém fungujúcich a dostatočných služieb, za dostatok tovaru a jeho sortimentu, za jedny a jednotné ceny a pod.: iba vtedy, keď vyhráme tento pozitívny boj, vytvoríme si dostatočné predpoklady aj pre trvalejšiu účinnosť prípadných represívnych opatrení — tým skôr, že sa z väčšej časti stanú zbytočnými, takže tu ani nebude treba vyvinúť tú «*systematickú, cieľavedomú, angažovanú a dôslednú aktivitu orgánov, organizácií i občanov*», za ktorú sa prihovára profesor Laco. Táto aktivita sa bude môcť napriamiť na pozitívnejšie ciele než je holá, čisto negatívna represia. To, že sa môže aj pri dobre fungujúcich službách objaviť fuškár (čeho sa obáva profesor Laco), ma už vôbec netrápi: štát si s ním poradí omnoho ľahšie a jeho prípadné represívne sankcie budú mať aj neporovnateľne väčšiu mravnú autoritu u národa, než majú doteraz.

Je tu ešte aj druhá časť nápravy pomerov, ktorá je o mnoho chúlостivejšou záležitosťou. Všimnime si, že vo všetkých týchto materiáloch, opatreniach a článkoch sa hovorí výlučne o *nezákonom* prospechu, o ziskoch z tzv. *nepoctivých zdrojov*, o *nelegálnych* spôsoboch nadobúdania majetku, o *ne-*

dovolenom obohacovaní, o *protiprávnom* podnikaní atď. Tu všade sa kladie dôraz predovšetkým na *ilegálnosť, protiprávnosť* tohto všetkého — a to dokonca aj vtedy, keď sa operuje takými etickými kategóriami, ako «*poctivosť*», ako sú «*nemorálne činy*», «*nečestné príjmy*» a pod. Náš problém je však okrem iného práve v tom, že tu jestvuje celá široká škála *pololegálnych a plne legálnych spôsobov obohacovania*, široká škála politických privilégií s významnými hmotnými dôsledkami, škála foriem odmeňovania, oficiálne posvätenej korupcie, ktoré sú síce našim zákonom v podstate nepostihnuteľné, avšak sú prinajmenej rovnako (ak nie viac) nemorálne, nepoctivé, nečestné ako tie ilegálne formy a spôsoby. Spoločensky sú však v každom prípade omnoho viac odsúdeniahodné, pretože demoralizujú a rozkladajú zvnútra a našou verejnou sú nepochybne neporovnateľne viac nenávidené, opovrhované, vysmievané než celé to protizákonné okrádanie a rozkrádanie.

Aké sú to formy a spôsoby?

Profesor Laco horuje proti «*ľuďom, ktorým ich bezohľadnosť, nerešpektovanie zásad socialistického spolunažívania a cynické postupy sú často také prirodzené, že podľa ich presvedčenia na nich už nič a nikto neplatí, ktorí nečestné získavanie prostriedkov pokládajú za bežnú, dokonca samozrejmu vec...*».

Koho má v tomto prípade na myslí? V citáte sa hovorí o nečestnom, ale nie o nezákonom získavaní prostriedkov a táto výhrada má zrejme svoju vnútornu logiku. Pochybujem, že by sa našiel predražujúci mäsiar, priekupník tuzexových bonov, šmelinár, ktorý by vychádzal z presvedčenia, že sa mu nič nemôže stať. Naopak, vie veľmi dobre, čo mu hrozí a preto kradne, kupčí, šmeli veľmi potajne, diskretné, snaží sa byť s touto svojou činnosťou čo najmenej na očiach. Tí, čo svoje «*nečestné získavanie prostriedkov*» považujú za samozrejmosť a seba za nezraniteľných, patria predsa do kvalitatívnej inej kategórie ľudí: patria predovšetkým do kategórie nomenklatúrnych kádrov, chránených stranou a vládou a zabezpečených legalitou či aspoň pololegalitou svojho hrabania k sebe.

Sú to napríklad tí — dnes tak často spomínaní — riaditelia. V bratislavskej Pravde z 1. júna 1983 vyšiel v tomto ohľade zaujímavý článok od J. Meška. Cituje v ňom list jedného z postihnutých riaditeľov, ktorý svoje rozkrádanie Stavingu v Bratislave komentuje slovami: «*Keby to aj všetko bolo pravda, za to ešte riaditeľov nezatvárajú*». Nedávno prešiel všetkou našou tlačou iný podobný výrok, ktorý predniesol podnikový riaditeľ košíckych Hutných stavieb na svoju obhajobu pred súdom. Skutočnosť, že si dal postaviť vyše dvestotisícovú chatu na účet podniku ospravedlňoval «*samozrejmou*», že «*to predsa robia všetci riaditelia od Ašu až po Čiernu nad Tisou!*». V rovnakom zmysle by bolo možné hovoriť aj o mnohých ďalších prípadoch našich reálnosocialistických riaditeľov...

Kde všetci tieto riaditelia nadobudli také bohorovné sebavedomie, presvedčenie o svojej nezraniteľnosti? Prečo si bol každý z nich taký istý, že sa tu vytvoril taký úzus, ktorý fungoval celé dlhé roky, o ktorom každý vedel a ktorý sa mlčky toleroval príslušnými politickými i správnymi orgánmi — nakoniec, veď aj im sa iste z tohto bašovania riaditeľov hojne ušlo.

Nie je ani tajomstvom, kedy sa takýto «systém riadenia» masovo rozšíril na celú republiku: začalo to obdobím «normalizácie» a «konzolidácie» po auguste 1968. Iste, socializmus sa u nás začal rozkrádať čoskoro po svojom vzniku, avšak krízové, spoločensky nebezpečné rozmery toto rozkrádanie dosiahlo až v poslednom, reálnosocialistickom období — a pokiaľ ide o riaditeľské kádre, je toto rozkrádanie v podstate fenoménom iba tohto obdobia. To je predsa prirodzený dôsledok skutočnosti, že veľkú väčšinu z nich si strana a vláda do funkcií po auguste 1968 «kupovala», že im preto dávala v podstate voľnú ruku a ich bašovanie bolo iba «bolestným», či «odškodným» za ochotu preziať na seba aj kus špinavej práce.

Takéto riaditeľské bašovanie teda možno v podstate považovať za fakticky pololegálnu, lebo všeobecne známu a pritom po dlhý čas oficiálne trpejnú samoobohacovaciú činnosť. Medzi národom koluje obrovské množstvo historiek o riaditeľských a námestníckych spôsoboch obohacovania, často veľmi bezostyšného a pred verejnosťou nijako neskrývaného. Dnešný pohon na riaditeľov je zatiaľ viac propagandistický ako trestnoprávny, viac prísne výberový, ako masový: riaditelia určeni na odstrel sa veľmi pozorne vyberajú a zvažujú a kritéria tohto výberu sú skôr politické než prokurátorské. «Prečo práve ja?» — pýta sa preto prekvapene každý z tých, na koho to slovo padne...

Riaditelia predstavujú u nás dnes hornú hranicu postihu za «nepoctivé obohacovanie». Pánbož zaplať aj za to, lebo ešte donedávna bola táto horná hranica omnoho nižšie. Riaditelia tam spadli v poslednej chvíli a tak si ešte na to nezvykli: nestačili ešte prehodnotiť to, čo im bolo doteraz «prirodzené» a «samozrejmé».

Nad riaditeľmi sú už nomenklatúrne kádre kvalitatívne vyššieho rangu (onen kvalitatívny rozdiel sa obetovaním riaditeľov ešte prehľbil). O tých sa už iba šušká. Sušká sa veľa a šuškájú sa priam neveriteľné veci: o ich platoch a iných desiatkoch, o ich rozmarilom spôsobe života, o ich rado-vánkach... Každý z nás pozná nejakú tú «zaručenú správu» o prepychovej izbe v ministerskej vile, obloženej bordovým sametom a určenej pre ministerského psa, o fantastických kúpeľniach z cararského mramoru, o... hovorí sa napríklad o známom bratislavskom vysokom funkcionárovi, ktorý si dal za štátne peniaze postaviť niekoľko miliónovú «súkromnú» asfaltku až ku svojej lesnej vile. Verejnosť dôverne pozná prípady ministrov, ktorí si za štátne peniaze objednali mahagonový ministerský nábytok do svojej súkromnej pracovne doma, ktorí si z recepcií odnášajú kartóny vybraných koňakov, salámov a cigariet, ktorí...

Toto všetko sú iba lapálie. Ak je aj na týchto rečiach a «zaručených správach» zrejme veľa pravdy, nie je to ani zďaleka také dôležité ako druhá stránka tohto fenoménu. Nomenklatúrne kádre vyššieho rangu predsa nemusia kradnúť: v žiadnom prípade na to nie sú odkázaní povedzme v takej miere, ako povestní fuškári. Pokiaľ to predsa len robia, robia to iba ako svoje hobby, ako ešte neprekonané návyky z minulosti, či — možno — ako psychickú poruchu, chorobu.

Tieto kádre sú korumpované predovšetkým le-

gálne a naprosto oficiálne. O riaditeľovi sa ešte dozvieme, aký má plat, o ministrovi, okresnom tajomníkovi strany, vedúcom oddelenia ÚV, predsedovi SNR, predsedovi vlády, prvom tajomníkovi sa to však môžete iba dohadovať... Prečo sa u nás tieto údaje nezverejňujú tak, ako sú na pretrase — povedzme v parlamente, alebo v novinách — každej bežnej západnej demokracie? Asi preto, že by tieto údaje našu verejnosť zrejme značne pobúrili, hoci ani ona v tomto ohľade už dávno netrpí nejakými leninskými ilúziami o priemernom plate vyššieho stranického a štátneho funkcionára (tým, čo už zabudli, pripomínam, že podľa Lenina nemal byť zásadne vyšší ako priemerný robotnícky plat). A k platu, pochopiteľne, náleží celý rad ďalších privilégií, výhod, «priplatkov», hmotných a finančných spôsobov odmeňovania «navyšše», o ktorých sa takému Leninovi zrejme ani len nesnilo. Len si všimnite, ako si tieto nomenklatúrne kádre vyššieho rangu medzi sebou stále rozdáujú najvyššie rády a vyznamenania, každé z nich spojené s vysokou finančnou čiastkou (ktorá sa pri zverejnení udelenia skromne zamlčí).

Keď som sa v šesťdesiatom ôsmom roku (a to bolo ešte asketické obdobie oproti tomu, čo prišlo neskoršie) stal iba vedúcim oddelenia ÚV KSS, začal som otvárať údivom oči: s komunistom, ktorý dovtedy pracoval pre stranu grátis a ktorý si myslel, že to tak je samozrejmé, naraz «neformálne» dohodli osobitný plat na 3.500 Kčs mesačne, čo bol vtedy skoro dvojnásobok môjho profesorského platu, ktorý mi, prirodzene, tiež ponechali. Do ruky som dostal kľúč od prepychového apartamentu vo vládnej rekreačnej vile v ohradenej rekreačnej oblasti a popri tom celý riad ďalších výhod, o ktorých som dovtedy nemal ani potuchy (napríklad, moje honoráre za články v novinách, za vystúpenia v rozhlase a v televízii sa naraz zdvojnásobili až strojnásobili a pod.). Našťastie som si na to nestačil zvyknúť: ináč by sa asi človeku od toho všetkého zrejme ťažko odchádzalo.

Áno, toto sú privilégiá a výhody sice naprosto legálne, ale rovnako aj naprosto nemorálne, asociálne, kastovnícke. Každý vie, že práve tí najzroveňší komunisti, predvádzaní a chválení denno-denne v masových komunikáciách národu — teda nomenklatúrne kádre vyššieho rangu, sa liečia v špeciálnych, len pre nich určených štátnych sanatóriách SANOPZoch, že nakupujú v špeciálnych, len pre nich určených obchodoch za zlomok maloobchodných cien, že majú k dispozícii svoje špeciálne prímorské strediská a domáce rekreačné oblasti, že lietajú špeciálnymi lietadlami («Špeciálmi») z Bratislavy do Prahy a naopak, bez ohľadu na energetickú krízu, že pre nich platia špeciálne dopravné predpisy («absolútna prídavnosť v jazde») a tak ďalej. Predstavujú novú červenú aristokraciu par excellence. Stavajú si vily a chaty, ktorými nijako nezaostávajú za opovrhovanými zbohatlíkmi z nelegálnych «nepoctivých zdrojov». Na rozdiel od nich sú však skutočne nepostihnuteľní, nezraniteľní, pretože úradne je právo na ich straně. Keď si chcú takúto vilu či «chalupu» prestavať, dajú si to urobiť od národného výboru v akcii «Z» — a to hoci aj na úkor rozostavanej materskej školy, ktorá musí nejaký ten čas počkať. Keď chcú takúto vilu či chatu získať, po-

vedzme po emigrantoch, ktorým ju štát zabavil, dajú si ho od neho prideliť za smiešnu zostatkovú «úradnú» cenu, ktorá je len nepatrným zlomkom ceny skutočnej — a pri tom je všetko stále v najlepšíom poriadku. . .

Cim sa líšia takito «predstavitelia ľudu» od po-vestných arizátorov zo slovenského štátu? Cim sa takito «predstavitelia» podobajú oným skromným komunistom z predvojnového i tesne povojnového obdobia, ktorí sa so stranou delili o svoje príjmy a poslancské platy, ktorých byty boli k dispozícii súdruhom, keď si v Bratislave niečo vybavovali a podobne?

Ak teda máme uveriť, že tieto dokumenty a opatrenia pre boj proti «obohacovaniu z nepoctivých zdrojov» sú myslené naozaj vážne, musia prednostne zahrnúť, obsiahnuť aj všetky uvedené a mnohé ďalšie *legálne formy a spôsoby obohacovania z mravne nepoctivých zdrojov* a začať nápravu predovšetkým od nich.

Doteraz sme si zvykli len na postih vrátnikov, ktorí zažmuria oko nad vnesenou nedostatkovou sučiastkou, fuškárov, ktorí si kvalitou a cenou trúfajú konkurovať autoservisu, mankárov, okrádajúcich národ v drobnom. Socialistickí milionári, «pumpári» a riaditelia sú v tomto nekonečnom procese hľadania viníkov síce pikantnou novin- kou, ale národom to neotriaslo. Keď prídu na rad tí okresní tajomníci strany, ktorí si nechávajú k päťdesiatinám darovať statky v úhrnnej polmi- liónovej hodnote, arizátori, ktorí na jednej vile trhnú od štátu trištvrté milióna, a keď sa navyše objavia nomenklátur- ne kádre vyššieho rangu, ktoré odmietnu nakupovať v diplomatických predaj- niach, liečiť sa v Sanopzoch na infarkt bez toho,

aby vôbec nastúpili práceneschopnosť (a dostávali trištvrté roka iba «nemocenskú»), keď prestanú voziť svoje deti do škôl v úradných «šesťstotrinás- tich», začne možno národ veriť, že sa kdesi čosi hýbe k lepšiemu. A keď sa začne naozaj pracovať na serióznej premene samotných pomerov od ich základov, keď sa dostanú k slovu ľudia, čo sa nebudú báť týmito pomermi poriadne zatriasť, pristúpiť k ich odvšiveniu a zreformovaniu, prebe- rie sa tento národ dokonca aj zo svojej doterajšej letargie, prestane tiež republiku rozkrádať a prilo- ží aj vlastnú ruku k dielu: možno sa — navyše — začne dokonca znovu skládať na Fond republiky.

Inak však od neho nemôžete a vlastne ani nemá- te právo očakávať, že bude nejak zvlášť jednotne a nadšene pomáhať v realizácii vašich polovičatých a po povrchu idúcich «opatrení». Augiášov chliev, ktorý tu v týchto dnešných reálnosocialistických pomeroch u nás vznikol, nie je predsa jeho záleži- tostou, tento národ nie je jeho pôvodcom. Preto sa ani nehrnie do čistenia jeho okolia, ak má vnútri zostať všetko po starom.

Áno, v tomto ohľade náš človek zrezignoval a zľahostajnel. «*Najhoršie je,*» a v tom som s profe- sorom Lacom v podstate zajedno, «*ak človek je k socialistickej morálke a právnemu poriadku ľaho- stajný, ak má k ním celkom negatívny vzťah.*» Hor- šie ako zle je, ak to už nie je len ten či onen človek, ale v podstate celý národ.

Žiaľ, tento národ sa už dosť razy spálil na to, aby bol aj v tomto ohľade primerane skeptický a opatrný.

Koncom mája 1983

(Uverejnené bez vedomí autora.)

O čem Rudé právo nepíše

Lech Wałęsa o situaci v Polsku

Nobelovu cenu míru pro rok 1983 převzala v prosinci za Lecha Wałęsu jeho žena Danuta, a projev laureáta přečetl jeden z představitelů Solidarity v zahraničí. Ve stejnou dobu vzbudilo velkou pozornost Wałęsovo prohlášení proti hospodářskému bojkotu a sankcím vůči Polsku, a jeho kritika pouličních demonstrací jako málo účelného prostředku boje v dnešních podmínkách. Ke kritice došlo po policejních zásazích proti demonstracím 16. prosince ve Vratislavi, Varšavě, Poznani, Krakově a na jiných místech Polska.

Na 16. prosince ohlásil Wałęsa svůj projev u pomníku obětí policejního násilí z roku 1970 v Gdaňsku, a slíbil v něm formulovat program boje za demokratickou obrodu Polska v nové situaci. Policie však shromáždění v Gdaňsku zakázala, a Wałęsa mohl svůj projev rozšířit jen v polském podzemním tisku Solidarity a v zahraničním tisku. Obvinil v něm Jaruzelského režim z neschopnosti řešit hospodářské, sociální a politické těžkosti a vytvářet pro to potřebnou národní jednotu. Položil otázku, zda vůbec «lze budovat

socialismus proti dělníkům». Jako základ pro novou jednotu požadoval respektování srpnových dohod z roku 1980, obnovení odborového pluralismu, skutečnou kontrolu vlády a úřadů parlamentem, nezávislost soudů, propuštění všech politických vězňů a respektování občanských svobod a práv. Očekávaný charakter akčního programu však jeho řeč neměla. Generál Jaruzelski ještě týž den každý dialog se Solidaritou znovu odmítl.

Mao není zavržen

Při 90. výročí narození Mao Zedonga v prosinci 1983 se ukázalo, že současné politické vedení Číny, v praxi velmi kritické k maoistické minulosti, pokládá i nadále úctu k Maově památce za důležitý prvek soudržnosti režimu. Všechny čínské noviny publikovaly ve výroční den oslavný článek «Ideje Mao Zedonga září na věky», mausoleum s jeho ostatky bylo znovu otevřeno a zpřístupněno, ve školách, jednotkách armády, ve všech organizačních a institucích se konaly vzpomínkové slavnosti, byly vydány poštovní známky s jeho portré-